

UIT DE LITERATUUR

Gerard Willemsen & Dick Mol

STANLEY, Steven M., 1989. *Uitsterven*. 238 pag., gebonden, 21x23,5 cm. Natuur en Techniek, Maastricht. ISBN 90 70157 82 9. Prijs f 74,50.

Over het verschijnsel uitsterven, en met name massale extinctions, zoals aan het eind van het Krijt (o.a. dinosauriers) en aan het eind van het Pleistoceen, is de laatste jaren heel wat afgeschreven. Er zijn diverse boeken over verschenen, allemaal echter minder toegankelijk voor de leek. Dit boek van de Amerikaanse paleontoloog Stanley richt zich juist op een groter, niet-professioneel publiek. Stanley geeft een overzicht van wat er op dit moment bekend is over massale extinctions. Allereerst gaat de auteur in op het verschijnsel in het algemeen, waarbij ook de geschiedenis van het wetenschappelijk onderzoek aan de orde komt. Vervolgens behandelt hij de samenhang tussen geografische zaken en het voorkomen van catastrofes. Hij bespreekt achtereenvolgens alle perioden waarin soorten massaal verdwenen. Telkens gaat Stanley in op het beschikbare bewijsmateriaal, de geologische context en de gangbare theorieën. Stanley noemt daarbij zwakke en sterke punten in de verschillende zienswijzen. In de loop van het boek wordt de lezer wel duidelijk dat Stanley zelf een voorstander is van een klimatologische verklaring voor uitstervingen. Terecht wijst de auteur op de vele onduidelijkheden en onzekerheden die kleven aan de zogenaamde extraterrestische theorieën (meteoorinslagen en dergelijke), die ingegeven zijn door het beruchte iridiumlaagje op de Krijt-Tertiairgrens. Ook aan de interpretatie van dit laagje blijken problemen vast te zitten.

Het uitsterven van grote zoogdieren aan het eind van het Pleistoceen komt ook aan de orde. Deze episode brengt zo z'n eigen problemen met zich mee. Merkwaardig is, dat kleine dieren niet getroffen werden. Stanley behandelt de beide gangbare gedachtenlijnen (de mens als oorzaak versus het klimaat), terecht zonder tot een keuze te komen. Zoals Stanley zegt: het laatste woord is hierover nog niet gesproken.

Stanleys eigen opvatting is zonder meer duidelijk uit het boek, maar de auteur behandelt ook andere opvattingen met hun argumenten. De lezer kan als het ware de hele discussie in de wetenschappelijke wereld van de laatste paar jaar meemaken en zelf zijn standpunt bepalen. Het is de grote verdienste van Stanley, dat hij een boek geschreven heeft dat zonder meer voor elke geïnteresseerde leesbaar is, en bovendien boeiend om te lezen, maar dat toch zeer diepgaand op de materie ingaat. De lezer is weer helemaal bij voor wat betreft een voor iedereen die zich met paleontologie bezighoudt belangrijk stuk onderzoek.

De uitvoering van het boek is mooi en degelijk, zoals we van *Natuur en Techniek* gewend zijn. Het is rijk geïllustreerd met schema's, tekeningen en veel kleurenfoto's. Ik kan iedereen het boek van harte aanbevelen. Het is z'n prijs dik waard.

G.W.

VILSTEREN, v.T. van, 1987: *Het Benen Tijdperk: gebruiksvoorwerpen van been, gewei, hoorn en ivoor 10.000 jaar geleden tot heden*. Assen, Provinciaal Museum van Drente. ISBN 90-70884-15-1.

Het gebeurt niet vaak dat een Nederlandse archeologische expositie naar het buitenland reist, maar met de door Vincent van Vilsteren samengestelde tentoonstelling "Het Benen Tijdperk" was dit wel het geval. De tentoonstelling was achtereenvolgens te zien in het Provinciaal Museum te Assen, Museum Kam te Nijmegen, het Goois Archeologisch Museum te Hilversum en het Archeologisch Museum te Maaseik in België. Het succes van de expositie was naast de originaliteit van het onderwerp zeker ook te danken aan de wetenschappelijke begeleiding. Als blijvende weerslag van het wetenschappelijke onderzoek dat nodig was als basis voor de tijdelijke tentoonstelling ligt daar nu het boek over "Het Benen Tijdperk". Het boek volgt de opzet van de tentoonstelling en behandelt de voorwerpen niet per tijdseenheid, zoals de

titel zou kunnen suggereren, maar per functie-categorie. Een dergelijke werkwijze was ook al gevolgd door Anna Roes in haar veel gebruikte monografie over "Bone and antler objects from the Frisian terp-mounds" (1963). De beschrijving van de friese voorwerpen is echter zowel in chronologische als in geografische zin beperkt. Ook het standaardwerk over "Bone, antler, ivory and horn" van MACGREGOR (1985) kent een chronologische beperking tot de Romeinse en middeleeuwse periode. "Het Benen Tijdperk" kent deze beperkingen niet, zodat het, mede door de uitstekende afbeeldingen een handig naslagwerk is geworden.

Het boek bevat enkele inleidende hoofdstukken waarin aard, eigenschappen en beschikbaarheid van de grondstoffen beschreven worden. Enige kritiek past bij het schema van de ontwikkeling van het gewei bij ree, damhert, edelhert en eland op pagina 13, waarbij de vier soorten op dezelfde grootte zijn afgebeeld zonder schaalvermelding. Voor faunistisch wat minder ingevoerde lezers lijkt het nu of het spiesgewei van het ree ongeveer dezelfde afmetingen heeft als het kroongewei van de eland. Ook uit de beschrijving van de grondstof hoorn kan de lezer een foutief beeld ontwikkelen, daar niet vermeld wordt dat hoorns uitsluitend de buitenlaag vormen van de benige hoornpitten, die op de frontalia van de meeste vertegenwoordigers van de familie der Holhoornigen (Bovidae) groeien.

De volgende hoofdstukken behandelen elk een functie-categorie en wel achtereenvolgens voorwerpen die samenhangen met landbouw, gereedschap, jacht- en wapentuig, persoonlijke verzorging, bestek en keukengerei, sport en spel, muziekinstrumenten, geloof, handwerken en diversen. Tekst en afbeeldingen vullen elkaar goed aan en geven een duidelijk beeld van de verscheidenheid aan benen voorwerpen uit ons bodemarchief. Wangstangen, oesdoppen, weefkaartjes, werpkoten, jachtfluitjes, oordbanden en vele andere voorwerpen passeren de revue. De documentatie bij de afbeeldingen is kort, doch volledig; vermeld worden steeds voorwerp, grondstof, vindplaats, datering, afmeting en collectie.

Een enkel storend foutje mag niet onvermeld blijven. Zo wordt op pagina 27 gesproken van benen schaven uit het friese terpengebied, terwijl ROES (1963, p.40) gewei als grondstof aangeeft. Met de afgebeelde "rij-schaaf" wordt uiteraard een "reischaaf" be-

doeld. De hazesprong (pagina 71) is niet afkomstig uit de achterpoot, maar uit de voorpoot van een haas.

Een kaartje met in de tekst genoemde vindplaatsen en een korte literatuurlijst completeren het boek.

Door de brede opzet, duidelijke beschrijvingen en afbeeldingen en lage prijs van f 17,50 zal "Het Benen Tijdperk" zijn weg naar de werkplek van menige (amateur) archeoloog wel vinden. Het is geen boek om in de kast te laten staan.

Amsterdam, IPP, april 1989
L.H. van Wijngaarden-Bakker

KONTRIMAVICHUS, V.L. (Ed.), 1986: Beringi in the Cenozoic era. Uitgever: A.A. Balkema/Rotterdam. 724 pagina's, zeer veel afbeeldingen, tabellen en kaarten. Prijs: Hfl. 159,-- incl. BTW.

Te bestellen bij: A.A. Balkema Uitgevers B.V., Postbus 1675, NL 3000 BR ROTTERDAM.

In dit omvangrijke, netjes uitgevoerde werk vinden we een verzameling zuiver wetenschappelijke doch goed leesbare artikelen die een bijdrage leverden aan het symposium "The Bering Land Bridge and its Role in the History of Holarctic Floras and Faunas in the Late Cenozoic" dat in 1973 in Khabarovsk (USSR) gehouden werd. Het onderhavige, engelstalige boek is een vertaling van de Russische editie die in 1976 verschenen is.

Alle artikelen samen, 57 in getal, vormen een bron aan gegevens over Beringia, een gebied in het hoge noorden van de aarde dat zich niet zo eenvoudig laat definiëren. Zeespiegelschommelingen en bewegingen in de aardkorst in het geologische verleden van het huidige Beringstraat-gebied hebben Eurazië en Noord-Amerika herhaaldelijk met elkaar verbonden. De verschillende landbruggen die zo ontstonden zijn van buitengewoon groot belang geweest voor de ontwikkelingen van de flora en fauna van de oude en de nieuwe wereld.

Van de geologie, paleontologie, geografie, botanie, archeologie en de antropologie van het late Kenozoicum van Beringia is na een groot aantal studies veel bekend. De zojuist genoemde onderwerpen komen uitgebreid in het boek aan de orde. Deze zijn gerangschikt in vijf onderdelen, t.w. Geologische geschiedenis, Vegetatie en paleogeografie, Fossiele

Fauna, Recente Zoogdieren en de Migratie van de mens naar Noord-Amerika.

Voor hen die in de zoogdierpaleontologie van het betreffende gebied geïnteresseerd zijn geef ik hieronder een overzicht van de belangrijkste zoogdierpaleontologische bijdragen.

SHER, A.V.: The Role of Beringian Land in the Development of Holarctic Mammalian Fauna in the Late Cenozoic.

TOBIEN, H.: Migrations of Proboscideans and Lagomorphs (Mammalia) across the Bering Land Bridge in the Late Cenozoic.

KURTEŃ, B.: Trans-Beringian Carnivore Populations in the Pleistocene.

KAHLKE, H.D.: Southern Limits of the Late Pleistocene Euro-Siberian Faunal Complex in East Asia.

JANOSSY, D.: Some New Data on Faunal Exchange across the Bering Land Bridge.

ZAZHIGIN, V.S.: Early Evolutionary Stages of Collard Lemmings (*Dicrostonychini*, *Microtinae*, *Rodentia*) as Characteristic of Beringian Subarctic Fauna.

AGADZHANYAN, A.K.: The History of Collard Lemmings in the Pleistocene.

GUTHRIE, R.D.: Environmental Influences on Body Size, Social Organs, Population Parameters and Extinction of Beringian Mammals.

De resultaten van het eerste internationale symposium over Bering Land dat in Boulder (USA) gehouden werd is gepubliceerd onder de titel "The Bering Land Bridge" (Editor D.M. Hopkins) dat helaas niet meer verkrijgbaar is. Daarom is het hier besproken werk van V.L. Kontrimavichus van groot belang zodat we toch weer een eenvoudig te verwerven naslagwerk te pakken kunnen krijgen.

D.M.